

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัย เรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินการของสหกรณ์กองทุนสวนยาง บ้านควนโก จำกัด จังหวัดพัทลุง มีวัตถุประสงค์สองประการ ได้แก่ ประการแรกเพื่อศึกษาความเป็นมา และบริบทชุมชนที่เกี่ยวข้องกับสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านควนโก จำกัด และประการที่สองเพื่อ ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินการของสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านควนโก จำกัด ผู้วิจัย ได้ศึกษาค้นคว้ารวบรวมเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วนำเสนอตามลำดับดังนี้

1. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสหกรณ์
2. ความรู้เกี่ยวกับสหกรณ์กองทุนสวนยาง จำกัด
3. แนวคิด ความหมาย และความสำคัญของการมีส่วนร่วม
4. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสหกรณ์

1.1 ประวัติการสหกรณ์ในประเทศไทย

ประเทศไทยเริ่มศึกษาวิธีการสหกรณ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2457 แต่ก็ยังมิได้ดำเนินการ อย่างเป็นทางการ จนกระทั่งในปี 2458 ได้มีการเปลี่ยนกรมสถิติพยากรณ์เป็นกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ ประกอบด้วยส่วนราชการ 3 ส่วน คือ การพาณิชย์ การสถิติพยากรณ์ และการสหกรณ์ การจัดตั้ง ส่วนราชการสหกรณ์นี้ ก็เพื่อจะให้มิมีเจ้าหน้าที่ดำเนินการทดลองจัดตั้งสหกรณ์ขึ้น และพระราชวร วงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ในฐานะทรงเป็นอธิบดีกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ ขณะนั้นได้ ทรงพิจารณาเลือกแบบอย่างสหกรณ์เครดิตที่จัดกันอยู่ในต่างประเทศหลายแบบ ในที่สุดก็ทรงเลือก แบบไร่ไฟเฟเชน ซึ่งเกิดขึ้นในเยอรมันก่อน ซึ่งมุ่งหมายที่จะอุปถัมภ์คนจน ผู้ประกอบกิจการม ย่อมๆ เห็นว่าเป็นสหกรณ์ชนิดที่เหมาะสมที่สุดสำหรับประเทศไทย จากการที่พระองค์ท่านทรงเป็น ผู้บุกเบิกริเริ่มงานสหกรณ์ขึ้นในประเทศไทย บุคคลทั้งหลายในขบวนการสหกรณ์จึงถือว่าพระองค์ ทรงเป็น "พระบิดาแห่งการสหกรณ์ไทย" สำหรับรูปแบบของไร่ไฟเฟเชนก็คือ สหกรณ์เพื่อการกู้ยืม เงินที่มีขนาดเล็ก สมาชิกจะได้มีความรับผิดชอบร่วมกัน ทำให้สะดวกแก่การควบคุมท้องที่ที่ได้รับ การพิจารณาให้จัดตั้งสหกรณ์ คือ จังหวัดพิษณุโลก เนื่องจากเป็นจังหวัด ที่มีผู้คนไม่หนาแน่นและ เป็นราษฎรที่พึ่งอพยพมาจากทางใต้ จึงต้องการช่วยเหลือผู้อพยพซึ่งประกอบอาชีพการเกษตรให้ ตั้งตัวได้ รวมทั้งเพื่อเป็นการชักจูงราษฎรในจังหวัดอื่นที่มีผู้คนหนาแน่นให้อพยพมาในจังหวัดนี้

และเข้าทำประโยชน์ในที่ดินอย่างเต็มที่ ต่อมากรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ จึงได้ทดลองจัดตั้ง สหกรณ์หาทุนขึ้น ณ ท้องที่อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลกเป็นแห่งแรกใช้ชื่อว่า "สหกรณ์วัดจันทร์ ไม่จำกัดสินใช้" จัดทะเบียนเมื่อ 26 กุมภาพันธ์ 2459 มีพระราชวรวงศ์เชอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ เป็นนายทะเบียนสหกรณ์พระองค์แรก เป็นการเริ่มต้นการสหกรณ์ในประเทศไทยอย่างสมบูรณ์

ในระยะแรกตั้งสหกรณ์วัดจันทร์ไม่จำกัดสินใช้ มีสมาชิก 16 คน ทุนดำเนินงาน 3,080 บาท ซึ่งเป็นเงินจากค่าธรรมเนียมแรกเข้า 80 บาท และเงินทุนจำนวน 3,000 บาท ได้อาศัย เงินกู้จากแบงก์สยามกัมมาจล จำกัด ซึ่งคือธนาคารไทยพาณิชย์ในปัจจุบัน โดยมีกระทรวงพระคลัง มหาสมบัติเป็นผู้ค้ำประกัน และเสียดอกเบี้ยให้ธนาคารในอัตราร้อยละ 6 ต่อปี คิดดอกเบี้ยจาก สมาชิกในอัตราร้อยละ 12 ต่อปี กำหนดให้สมาชิกส่งเงินต้นในปีแรกจำนวน 1,300 บาท แต่เมื่อ ครบกำหนดสมาชิกส่งเงินต้นได้ถึง 1,500 บาท ทั้งส่งดอกเบี้ยได้ครบทุกราย แสดงให้เห็นว่าการ นำวิธีการสหกรณ์เข้ามาช่วยแก้ไขความเดือดร้อนของชาวนาได้ผล และจากความสำเร็จของ สหกรณ์วัดจันทร์ดังกล่าว รัฐบาลจึงได้ขยายกิจการสหกรณ์ไปยังจังหวัดอื่นๆแต่การจัดตั้ง สหกรณ์ในระยะแรกนั้น นอกจากจะมีข้อจำกัดเรื่องเงินทุนแล้วยังมีข้อจำกัดในทางกฎหมายด้วย เพราะพระราชบัญญัติเพิ่มเติมสมาคม พ.ศ. 2459 ทำให้การจัดตั้งสหกรณ์ไม่กว้างขวางพอที่จะขยาย สหกรณ์ออกไป หากจะให้การจัดตั้งสหกรณ์เจริญก้าวหน้าและมีความมั่นคงจะต้องออกกฎหมาย ควบคุมให้มีขอบเขตกว้าง ดังนั้นในเวลาต่อมาทางราชการจึงได้ประกาศยกเลิกพระราชบัญญัติ เพิ่มเติมสมาคม พ.ศ. 2459 แล้วประกาศใช้พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2471 นับเป็นกฎหมาย สหกรณ์ฉบับแรก พระราชบัญญัติฉบับนี้ ได้เปิดโอกาสให้มีการรับจดทะเบียนสหกรณ์ประเภท อื่นๆ จากนั้นได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2471 อีก 3 ครั้ง นับว่าการประกาศ ให้พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2471 ช่วยให้การจัดตั้งสหกรณ์ได้ขยายออกไปอีกมาก

ปี พ.ศ. 2478 มีการริเริ่มจัดตั้งสหกรณ์เข้าซื้อที่ดินที่จังหวัดปทุมธานีและได้จัดตั้ง สหกรณ์ประเภทใหม่ๆ ขึ้นอีกหลายประเภท เช่น สหกรณ์บำรุงที่ดินสหกรณ์ค้าขาย สหกรณ์นิคม ฝ้าย สหกรณ์หาทุนและบำรุงที่ดิน ในปี พ.ศ. 2480 ร้านสหกรณ์ได้ถูกจัดตั้งขึ้นเป็นแห่งแรกที่อำเภอ เสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ชื่อว่าร้านสหกรณ์บ้านเกาะ จำกัดสินใช้ มีสมาชิกแรกตั้ง 279 คน และได้มีการจัดตั้งร้านสหกรณ์ในลักษณะนี้อีกหลายแห่งเพื่อช่วยเหลือประชาชนเกี่ยวกับปัญหาค่า ครองชีพ โดยจัดตั้งขึ้น ทั้งในส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ และส่วนของประชาชน

การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่สุดของขบวนการสหกรณ์ในประเทศไทย ก็คือการควบ สหกรณ์หาทุนเข้าด้วยกัน โดยทางราชการได้ออกพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 เปิดโอกาสให้ สหกรณ์หาทุนขนาดเล็กที่ดำเนินธุรกิจเพียงอย่างเดียวควบเข้ากันเป็นขนาดใหญ่ สามารถขยายการ ดำเนินธุรกิจเป็นแบบอเนกประสงค์ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่สมาชิกได้มากกว่า ด้วยเหตุนี้สหกรณ์

หาทุนจึงแปรสภาพเป็นสหกรณ์การเกษตรมาจนปัจจุบัน และในปี 2511 สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทยได้ถือกำเนิดขึ้นมา เพื่อเป็นสถาบันสำหรับการศึกษาแก่สมาชิกสหกรณ์ทั่วประเทศ มีหน้าที่ติดต่อประสานงานกับสถาบันสหกรณ์ต่างประเทศ เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์และความช่วยเหลือ ร่วมมือกันระหว่างสหกรณ์สากลในด้านอื่นๆ ที่มีใจเกี่ยวกับการดำเนินธุรกิจโดยมีสหกรณ์ทุกประเภทเป็นสมาชิก ซึ่งประเทศไทยได้กำหนดประเภทสหกรณ์ไว้ 6 ประเภท ตามประกาศกฎกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ. 2516 ประกอบด้วยสหกรณ์การเกษตร สหกรณ์นิคม สหกรณ์ประมง สหกรณ์ออมทรัพย์ สหกรณ์ร้านค้า และสหกรณ์บริการ ซึ่งนับแต่สหกรณ์ได้ถือกำเนิดขึ้นในประเทศไทยจวบจนปัจจุบัน ผลการดำเนินงานของสหกรณ์ในธุรกิจต่างๆ ได้สร้างความเชื่อถือเป็นที่ไว้วางใจของสมาชิกจนทำให้จำนวนสหกรณ์ จำนวนสมาชิก ปริมาณเงินทุน และผลกำไรของสหกรณ์ เพิ่มขึ้นทุกปี ปัจจุบันมีสหกรณ์ทั่วประเทศ ณ วันที่ 1 มกราคม 2551 ประมาณ 6,868 สหกรณ์ และสมาชิก 10,104,104 คน การสหกรณ์ในประเทศไทยจึงมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศโดยเฉพาะ ต่อประชาชนที่ยากจน สหกรณ์จะเป็นสถาบันทางเศรษฐกิจและสังคมที่ช่วยแก้ไขปัญหในการประกอบอาชีพ และช่วยยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น

1.2 ความหมายของสหกรณ์

สหกรณ์ น.องค์การทางเศรษฐกิจและสังคมที่สมาชิกร่วมกันจัดตั้งขึ้นด้วยการลงหุ้นร่วมกัน จัดการร่วมกันในการผลิต การจำหน่ายสินค้า หรือบริการตามความต้องการหรือผลประโยชน์อย่างเดียวกันของบรรดาสมาชิก สมาชิกแต่ละคนมีสิทธิออกเสียงได้หนึ่งเสียงในการบริหารสหกรณ์ โดยไม่ขึ้นกับจำนวนหุ้นที่ถืออยู่ เช่น สหกรณ์ออมทรัพย์ สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์โคนม, (กฎ) คณะบุคคลซึ่งร่วมกันดำเนินกิจการเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคม โดยช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และได้จดทะเบียนตามกฎหมายว่าด้วยสหกรณ์. (หนังสือราชบัณฑิตยสถาน ที่ รด ๐๐๐๔/๘๐๐)

1.3 ประเภทสหกรณ์ จากข้อมูลของกรมส่งเสริมสหกรณ์ แบ่งสหกรณ์ตามลักษณะของภารกิจและวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งสหกรณ์ ออกเป็น 7 ประเภท คือ

1.3.1 สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นในหมู่ผู้มีอาชีพทางการเกษตร ร่วมกันจัด ตั้งขึ้น และจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลต่อนายทะเบียนสหกรณ์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้สมาชิกดำเนินกิจการร่วมกันและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อแก้ไขความเดือดร้อนในการประกอบอาชีพของสมาชิก และช่วยยกฐานะความเป็นอยู่ของสมาชิกให้ดีขึ้น

สหกรณ์การเกษตรทำให้สมาชิกมีปัจจัยการผลิตเพิ่มขึ้น จากการกู้เงินสหกรณ์ในอัตราดอกเบี้ยต่ำมาประกอบอาชีพ ทำให้มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองหรือมีที่ดินทำกินมากกว่าเดิม ทั้งในรับความรู้เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีในการผลิต ตั้งแต่การใช้พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ การใช้ปุ๋ย การใช้ยาปราบศัตรูพืชการเก็บรักษาผลผลิตอย่างมีคุณภาพ ผลิตผล ที่ได้จึงเป็นไปตามความต้องการของตลาด ส่งผลให้สหกรณ์และบุคคลในครอบครัวมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และการอนามัย

1.3.2 สหกรณ์ประมง สหกรณ์ประมง คือสหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นในหมู่ชาวประมง เพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพ ซึ่งชาวประมงแต่ละคนไม่สามารถแก้ไขให้ลุล่วงไปได้ตามลำพัง บุคคลเหล่านี้จึงรวมกันโดยยึดหลักการช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

1.3.3 สหกรณ์นิคม สหกรณ์นิคม คือสหกรณ์การเกษตรในรูปแบบหนึ่ง ที่มี การดำเนินการจัดสรรที่ดินทำกินให้ราษฎร การจัดสร้างปัจจัยพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกให้ผู้ที่อยู่อาศัยควบคู่ไปกับการดำเนินการจัดหาสินเชื่อ ปัจจัยการผลิตและสิ่งของที่จำเป็น การแปรรูป การเกษตร การส่งเสริมอาชีพ รวมทั้งกิจการให้บริการสาธารณูปโภคแก่สมาชิก มีวัตถุประสงค์เพื่อการจัดนิคม คือ การจัดหาที่ดินมาจัดสรรให้แก่ราษฎรประกอบอาชีพทางการเกษตร ตลอดจนจัดบริการด้านสาธารณูปโภคแก่สมาชิก และเพื่อการจัดสหกรณ์ คือ การรวบรวมราษฎรที่ได้รับจัดสรรที่ดิน จัดตั้งขึ้นเป็นสหกรณ์

1.3.4 สหกรณ์ร้านค้า สหกรณ์ร้านค้า คือสหกรณ์ที่มีผู้บริโภคร่วมกันจัดตั้งขึ้นเพื่อจัดหาสินค้า เครื่องอุปโภคบริโภคมาจำหน่ายแก่สมาชิกและบุคคลทั่วไป โดยจดทะเบียนตามกฎหมาย สหกรณ์ในประเภท สหกรณ์ร้านค้า มีสภาพเป็นนิติบุคคลซึ่งสมาชิกผู้ถือหุ้นทุกคนเป็นเจ้าของ สมาชิกลงทุนร่วมกันในสหกรณ์ด้วยความสมัครใจเพื่อแก้ไขความเดือดร้อนในการซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคและเพื่อผดุงฐานะทางเศรษฐกิจของตนและหมู่คณะ

1.3.5 สหกรณ์ออมทรัพย์ สหกรณ์ออมทรัพย์ คือ สถาบันการเงินแบบหนึ่งที่มีสมาชิกเป็นบุคคลซึ่งมีอาชีพอย่างเดียวกันหรือที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกรู้จักการออมทรัพย์ และให้กู้ยืมเมื่อเกิดความจำเป็นหรือเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ออกงายและได้รับการจดทะเบียนตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ สามารถกู้ยืมเงินได้เมื่อเกิดความจำเป็นตามหลักการช่วยตนเอง และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

1.3.6 สหกรณ์บริการ สหกรณ์บริการ คือ สหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ โดยมีประชาชนไม่น้อยกว่า 10 คน ที่มีอาชีพอย่างเดียวกัน ได้รับความเดือดร้อนในเรื่องเดียวกันรวมตัวกันโดย ยึดหลักการประหยัด การช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อแก้ปัญหาต่างๆ รวมทั้งการส่งเสริมให้เกิดความมั่นคงในอาชีพต่อไป

1.3.7 สหกรณ์เครดิตยูเนียน สหกรณ์เครดิตยูเนียน คือ สหกรณ์อเนกประสงค์ ตั้งขึ้นโดยความสมัครใจของสมาชิกที่อยู่ในวงสัมพันธ์เดียวกัน อาศัยในชุมชนเดียวกัน ประกอบอาชีพเดียวกัน หรือในสถานที่เดียวกัน หรือมีกิจกรรมร่วมกันเพื่อการรู้จักช่วยเหลือตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งเน้นให้สมาชิกประหยัดและออม เพื่อการรู้จักช่วยตนเองเป็นเบื้องต้นและเป็นพื้นฐานในการสร้างความมั่นคงแก่ตนเองและครอบครัว

1.4 คุณค่าสหกรณ์

"สหกรณ์อยู่บนพื้นฐานแห่งคุณค่าของการช่วยตนเอง ความรับผิดชอบต่อตนเอง ความเป็นประชาธิปไตย ความเสมอภาค ความเที่ยงธรรม และความเป็นเอกภาพของสมาชิก สหกรณ์เชื่อมั่นในคุณค่าทางจริยธรรมแห่งความสุจริต ความเปิดเผย ความรับผิดชอบต่อสังคมและความเอื้ออาทรต่อคนอื่น โดยสืบทอดประเพณีปฏิบัติของผู้ริเริ่มการสหกรณ์"

1.5 อุดมการณ์สหกรณ์

อุดมการณ์สหกรณ์คือ "ความเชื่อร่วมกันที่ว่า การช่วยตนเองและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามหลักการสหกรณ์จะนำไปสู่การกินดีอยู่ดี ความเป็นธรรมและสันติสุขในสังคม"

1.6 หลักการการสหกรณ์

หลักการสหกรณ์ คือ "แนวทางที่สหกรณ์ยึดถือปฏิบัติเพื่อให้คุณค่าทางสหกรณ์เกิดผลเป็นรูปธรรม" ซึ่งประกอบด้วยการที่สำคัญรวม 7 ประการ กล่าวคือ

หลักการที่ 1 การเป็นสมาชิกโดยสมัครใจและเปิดกว้าง

(1) พึงตระหนักว่าการเข้าและออกจากการเป็นสมาชิก จะต้องเป็นไปโดยความสมัครใจของบุคคล (คำว่า "บุคคล" หมายถึง ทั้งบุคคลธรรมดาและนิติบุคคล) ไม่ใช่ถูกชักจูง โน้มน้าว ล่อลวง บังคับ ข่มขู่จากผู้อื่น

(2) องค์กรที่ดี การกำหนดคุณสมบัติสมาชิกของสหกรณ์ต่างๆ เพื่อให้ได้บุคคลที่เข้ามาเป็นสมาชิกแล้วสามารถร่วมกันดำเนินกิจกรรมในสหกรณ์ได้ และไม่สร้างปัญหาความเดือดร้อนให้แก่เพื่อนสมาชิกและสหกรณ์ ไม่ถือว่าขัดกับหลักการสหกรณ์ข้อนี้

(3) สมาชิกสมทบนั้น ควรมีแต่เฉพาะกรณีของสหกรณ์บางประเภทที่มีลักษณะพิเศษและจำเป็นเท่านั้น ไม่ควรให้มีในสหกรณ์ทั่วไปหรือทุกประเภท เพราะตามปกติสมาชิกสมทบมาจากบุคคลซึ่งขาดคุณสมบัติที่จะเป็นสมาชิกธรรมดา หากสหกรณ์ได้รับสมาชิกสมทบจำนวนมาก ก็อาจกระทบต่อการส่งเสริมผลประโยชน์ของสมาชิกธรรมดาได้แม้ว่ากฎหมายจะได้ห้ามมิให้สมาชิกสมทบบมีสิทธิบางประการก็ตาม

หลักการที่ 2 การควบคุมโดยสมาชิกตามหลักประชาธิปไตย

พึงตระหนักว่าเป็นหน้าที่ของสมาชิกทุกคนที่จะต้องร่วมแรงกายใจ และสติปัญญาในการดำเนินการและควบคุมดูแลการดำเนินงานของสหกรณ์ของสหกรณ์ตามวิถีทางประชาธิปไตย เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยผ่านช่องทางหรือองค์กรต่างๆ เช่น คณะกรรมการดำเนินการ ผู้ตรวจสอบกิจการและที่ประชุมใหญ่

หลักการที่ 3 การมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจของสมาชิก

(1) หลักการสหกรณ์ข้อนี้ มุ่งเน้นให้สมาชิกทุกคนพึงตระหนักว่าบทบาทที่สำคัญของตน คือ การที่ต้องเป็นทั้งเจ้าของและลูกค้าในคนเดียวกัน (Co-owners and Customers) จึงต้องทำหน้าที่เป็นผู้สมทบทุน ผู้ควบคุม และผู้อุดหนุน หรือผู้ใช้บริการของสหกรณ์ มิใช่มาเป็นสมาชิกเพียงเพื่อมุ่งหวังได้รับประโยชน์จากสหกรณ์เท่านั้น

(2) ในการจัดสรรกำไรสุทธิเพื่อความเป็นธรรมแก่สมาชิก ส่วนหนึ่งต้องกันไว้เป็นทุนสำรอง ซึ่งจะนำไปแบ่งกันมิได้ แต่เป็นทุนเพื่อพัฒนาสหกรณ์ของพวกเขาเอง ถือเป็นทุนทางสังคม นอกนั้นอาจแบ่งเป็นเงินปันผลในอัตราจำกัด และเป็นเงินเฉลี่ยคืน ตามส่วนแห่งธุรกิจ

หลักการที่ 4 การปกครองตนเองและความเป็นอิสระ

(1) สมาชิก กรรมการและพนักงานสหกรณ์รวมทั้งหน่วยงานส่งเสริมสหกรณ์ต้องสำนึกและตระหนักอยู่เสมอว่าสหกรณ์เป็นองค์กรช่วยตนเอง และปกครองตนเอง เพราะฉะนั้นสหกรณ์ต้องเป็นอิสระในการตัดสินใจ หรือทำสัญญาใดๆ ตามเงื่อนไขที่สหกรณ์ยอมรับได้กับบุคคลภายนอกหรือรัฐบาล

(2) การได้รับความช่วยเหลือหรือสนับสนุนจากรัฐ หรือบุคคลภายนอกไม่ขัดกับหลักความเป็นอิสระของสหกรณ์ หากผู้ให้ความช่วยเหลือมุ่งหมายให้สหกรณ์ช่วยเหลือตนเองได้ และควบคุมตามหลักประชาธิปไตย รวมทั้งชำระไว้ซึ่งความเป็นตัวของตัวเองของสหกรณ์

หลักการที่ 5 การศึกษา ฝึกอบรมและสารสนเทศ

(1) หลักการข้อนี้เป็นจุดอ่อนของสหกรณ์ในประเทศไทยทุกระดับ ทั้งสหกรณ์ขั้นปฐมและสหกรณ์ขั้นสูง เพราะขาดแผนแม่บทในการพัฒนาการศึกษาทางสหกรณ์ให้เป็นบทบาท และความรับผิดชอบของขบวนการสหกรณ์อย่างแท้จริง ทั้งๆ ที่ได้รับเริ่มให้จัดตั้งกองทุนสะสมจัดสหภาพสหกรณ์จากกำไรของสหกรณ์มาตั้งแต่ พ.ศ. 2492 และแม้จะมีการจัดตั้งสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทยและมีชุมนุมสหกรณ์ระดับชาติบ้างแล้วส่วนราชการที่ทำหน้าที่ส่งเสริมสหกรณ์ก็ยังคงดำเนินการให้การศึกษาและฝึกอบรมทางสหกรณ์แทบจะเรียกได้ว่าซ้ำซ้อนกับ

ขบวนการสหกรณ์โดยไม่มีเป้าหมายที่ชัดเจนให้ขบวนการสหกรณ์สามารถรับผิดชอบการให้การศึกษาและฝึกอบรมทางสหกรณ์ได้ด้วยตนเองในที่สุดโดยมีหน่วยงานของรัฐทำหน้าที่ให้การสนับสนุนอย่างเพียงพอตามความจำเป็นและเน้นการฝึกอบรมข้าราชการให้ปฏิบัติหน้าที่ อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

(2) การศึกษาฝึกอบรมและสารสนเทศมีความมุ่งหมายและเน้นกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

1) การศึกษามุ่งให้สมาชิกและบุคคลทั่วไปซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่จะเป็นสมาชิกในอนาคต มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับสหกรณ์ รวมทั้งมีความสำนึก และตระหนักในสิทธิและหน้าที่ของสมาชิกหรือให้เป็นผู้มีจิตวิญญาณสหกรณ์

2) การฝึกอบรมมุ่งหมายให้กรรมการ ผู้จัดการและพนักงานสหกรณ์ มีความรู้ความสามารถและทักษะ รวมทั้งความรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของตน

3) ส่วนสารสนเทศนั้นมุ่งให้บุคคลทุกกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับเยาวชนและผู้นำด้านความคิดเป็น เช่น ผู้นำชุมชน นักหนังสือพิมพ์ นักเขียน ผู้นำองค์กร พัฒนาชุมชน เป็นต้น โดยเน้นการติดต่อสื่อสาร 2 ทาง

(3) หลักสูตรและเนื้อหาของการศึกษาอบรม ควรครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม

หลักการที่ 6 การร่วมมือระหว่างสหกรณ์

(1) แท้จริงการร่วมมือระหว่างสหกรณ์เป็นหลักการเดียวกันกับการร่วมมือระหว่างบุคคลธรรมดาในการจัดตั้งสหกรณ์นั่นเอง ซึ่งจะก่อให้เกิดการประหยัดด้วยขนาด มีอำนาจการต่อรองสูงขึ้น และนำไปสู่การรับใช้สมาชิกอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

(2) การร่วมมือระหว่างสหกรณ์อาจทำได้ทั้งในแนวนอนและแนวตั้ง ในแนวนอนสหกรณ์ทุกสหกรณ์ไม่ว่าประเภทเดียวกันหรือไม่ สามารถร่วมมือกันได้ในทุกระดับเพื่อประโยชน์สูงสุดของสมาชิกและขบวนการสหกรณ์ในแนวตั้งสหกรณ์ท้องถิ่นประเภทเดียวกันควรรวมตัวกันทางธุรกิจเป็นชุมนุมสหกรณ์ระดับภูมิภาค หรือระดับประเทศ และระดับระหว่างประเทศ และสหกรณ์ทุกประเภท ทุกระดับ ทุกสหกรณ์ควรรวมตัวกันเป็นองค์การสหกรณ์สูงสุด (Apex Organization) เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมด้านอุดมการณ์ การศึกษา การฝึกอบรม การส่งเสริมแนะนำ การกำกับดูแล การตรวจสอบ การวิจัย และการพัฒนา ฯลฯ

(3) วัตถุประสงค์สำคัญของการร่วมมือระหว่างสหกรณ์ คือ เพื่อให้สหกรณ์สามารถอำนาจผลประโยชน์ ทางเศรษฐกิจ เพราะฉะนั้นสหกรณ์ท้องถิ่นแต่ละสหกรณ์ และสหกรณ์ชั้นสูงต้องเป็นสหกรณ์ที่มีความเข้มแข็งและยั่งยืน มีชีวิตชีวา (Viable & Sustainable) และร่วมมือกันในลักษณะของ "ระบบรวม" หรือเป็นเอกภาพ

หลักการที่ 7 การเอื้ออาทรต่อชุมชน

(1) สหกรณ์เป็นองค์การทางเศรษฐกิจและสังคม และเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่สหกรณ์ตั้งอยู่ เพราะฉะนั้น การดำเนินงานของสหกรณ์ต้องเป็นไปเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนนั้นๆ ซึ่งหมายความว่า เป็นการพัฒนาที่ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ หรือเป็นการพัฒนาที่สนองความต้องการและความใฝ่ฝันของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำลายโอกาสความสามารถ และอนาคตของคนรุ่นหลัง

(2) เนื่องจากสมาชิกสหกรณ์ก็เป็นสมาชิกของชุมชนนั่นเอง สหกรณ์จึงควรมีส่วนช่วยเหลือในการพัฒนาชุมชนนั้นแบบยั่งยืน

1.7 วิธีการสหกรณ์

วิธีการสหกรณ์คือ "การนำหลักการสหกรณ์มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อประโยชน์ของมวลสมาชิกและชุมชน โดยไม่ละเลยหลักการธุรกิจที่ดี"

2. สหกรณ์กองทุนสวนยางจำกัด

สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง ได้ให้ความช่วยเหลือชาวสวนยาง มาตั้งแต่ปี พุทธศักราช 2504 โดยมีภารกิจเริ่มแรก ได้มุ่งเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงพันธุ์ยางเก่า ให้เป็นยางพันธุ์ดี ที่ให้ผลผลิตต่อไร่สูงกว่าเดิม จากผลการดำเนินงานของสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง 39 ปีที่ผ่านมา ปรากฏว่า ทำให้ประเทศไทยมีเนื้อที่สวนยางกว่า 12 ล้านไร่ เป็นผลให้ผลผลิตยางพาราของไทย มากเป็นอันดับหนึ่งของโลก ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2534 เป็นต้นมา ซึ่งผลผลิตในปี พ.ศ. 2551 จำนวนกว่า 2.83 ล้านตัน ทำรายได้ให้กับประเทศ 2.23 แสนล้านบาท มีเกษตรกรชาวสวนยางกว่า 6 ล้านคน ผลผลิตร้อยละ 90 ส่งออก ส่วนที่เหลือใช้ในประเทศ ซึ่งเป็นอัตราที่น้อยมาก

สืบเนื่องจากเมื่อปีพุทธศักราช 2534 ได้เกิดภาวะราคายางตกต่ำ ราคายางแผ่นดิบลดลงเหลือเพียง 12 - 13 บาท/กิโลกรัม ในขณะที่มีการวิเคราะห์ด้านต้นทุนการผลิตยางแผ่นดิบ ในเวลานั้น 17 บาท/กิโลกรัม ด้วยเหตุนี้ เพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องยางในระยะยาว โดยในคราวประชุมคณะกรรมการนโยบายยางธรรมชาติ ครั้งที่ 4/2536 เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2536 มีมติให้ สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางดำเนินการก่อสร้างโรงงานผลิตยางแผ่นฝั้งแห้ง / รมควันในปี 2537 จำนวน 300 โรง ต่อมาคณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2537 ให้ สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางดำเนินการก่อสร้างโรงงานผลิตยางแผ่นฝั้งแห้ง / รมควันในปี 2538 จำนวน 400 โรง โดยที่รัฐให้การสนับสนุนงบประมาณเกี่ยวกับการก่อสร้างอาคาร โรงอบ/รมยาง และ

จัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นในการผลิต ส่วนเกษตรกรชาวสวนยาง จะต้องขอจดทะเบียนเป็นนิติบุคคล ในรูปสหกรณ์ สหกรณ์กองทุนสวนยางจำกัด

จากหนังสือคำชี้แจงโครงการพัฒนาการผลิตยางแผ่นผึ่งแห้ง/รมควัน พุทธศักราช 2537 - 2540 ซึ่งจัดทำโดยส่วนพัฒนาการตลาดและโรงรม ฝ่ายพัฒนาสวนสงเคราะห์ สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง ได้กำหนดแนวทางต่อไปของการพัฒนาสหกรณ์กองทุนสวนยาง คือการจัดตั้งสหกรณ์กองทุนสวนยาง จากสหกรณ์เดี่ยว ๆ ให้โตขึ้นเป็นสหกรณ์กองทุนฯ สวนยางระดับอำเภอ ระดับจังหวัด และระดับประเทศในที่สุด ซึ่งสามารถ ดำเนินการธุรกิจยางพารา ให้ครบวงจรยิ่งขึ้น ตั้งแต่การผลิต จนถึงการแปรรูปผลิตภัณฑ์ยางออกจำหน่าย เมื่อเกิดกิจกรรมดังกล่าวนี้แล้ว ก็หมายถึงความสำเร็จของโครงการอย่างสมบูรณ์ เกิดประโยชน์ร่วมกันทั้งภาคสหกรณ์กองทุนสวนยาง ภาคธุรกิจเอกชนและภาครัฐ และจากแผนวิสาหกิจฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2540 - 2544) ของสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง มีวัตถุประสงค์หลักข้อหนึ่ง คือการพัฒนาบทบาทขององค์กรเกษตรกร ที่เกี่ยวข้องกับกิจการยางพาราให้เข้มแข็ง

จากแนวทางพัฒนาสหกรณ์กองทุนสวนยางดังกล่าวข้างต้น สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางจึงมีการศึกษาในการสนับสนุนขบวนการสหกรณ์ชาวสวนยางแห่งประเทศไทย (ชสยท.) ด้านบุคลากร ในการผลิต การแปรรูป ผลผลิตยางที่เกิดจากสหกรณ์กองทุนสวนยางที่เป็นสมาชิกในระยะเริ่มแรกของการดำเนินธุรกิจขบวนการสหกรณ์ชาวสวนยางแห่งประเทศไทย รวมทั้งงบประมาณในบางโครงการด้วย เพื่อเป็นพลังขับเคลื่อนขบวนการสหกรณ์ชาวสวนยางแห่งประเทศไทย บรรลุวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้สหกรณ์ สมาชิกดำเนินธุรกิจร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และช่วยเหลือส่วนรวม เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สหกรณ์สมาชิก และส่วนรวมทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม จนสามารถอยู่ดีกินดี มีสันติสุข ขณะนี้สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางได้ร่วมจัดตั้งสหกรณ์กองทุนสวนยางจำกัด ไปแล้วจำนวน 695 สหกรณ์ โดยได้จัดสร้างโรงอบ/รมยาง ขนาดกำลังผลิต 2 ตัน/วัน เพื่อให้สหกรณ์ได้รวบรวมน้ำยางสดจากสมาชิก ซึ่งโดยเฉลี่ย มีประมาณ 100 คน/สหกรณ์ มาผลิตเป็นยางแผ่นดิบ ยางแผ่นรมควัน ไว้จำหน่ายให้กับผู้ใช้อย่างต่อไป

2.1 ข้อมูลโรงอบ/รมยางของสหกรณ์กองทุนสวนยางจำกัด

2.1.1 ความเป็นมาของโรงอบ / รมยางของสหกรณ์กองทุนสวนยาง

ในปี พ.ศ. 2536 รัฐบาลมีโครงการก่อสร้างโรงงานขนาดย่อมซึ่งสามารถผลิตยางแผ่นผึ่งแห้ง (Air Dry Sheet : ADS) หรือยางแผ่นรมควัน (Ribbed Smoke Sheer : RSS) ขนาดกำลังผลิตโรงละ 2 ตันต่อวัน เพื่อมอบให้กลุ่มเกษตรกรเจ้าของสวนยางที่รวมตัวกัน เป็นกลุ่มนิติบุคคล ในระบบของสหกรณ์กองทุนสวนยาง จำกัด เพื่อผลิตยางแผ่นรมควันที่มีคุณภาพดี โดยสำนักงานกองทุนสงเคราะห์ทำสวนยาง (สทย.) ให้ความช่วยเหลือด้านเทคโนโลยีการผลิตและการตลาดยางกรรมส่งเสริมสหกรณ์ ให้ความช่วยเหลือด้านการให้ความรู้ความเข้าใจในระบบการทำงานของสหกรณ์ กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ ให้ความช่วยเหลือด้านระบบบัญชีสหกรณ์กองทุนสวนยาง และการตรวจสอบบัญชี(อติชาติ เครือเป็น. 2548 : 10)

โรงอบ / รมยางที่ก่อสร้างตามโครงการ มี 2 แบบ คือ แบบที่สร้างในปี พ.ศ. 2537 กับแบบที่สร้างในปี พ.ศ. 2538

2.1.2 ลักษณะทั่วไปของโรงอบ / รมยางที่สร้างในปี 2537

2.1.2.1 ความจุของห้องอบ/รมยาง

มีห้องรมขนาด 2.5 x 6.0 x 3.5 เมตร จำนวน 7 ห้อง แต่ละห้องจุรถตากยาง (เก๊ะ) ได้ 3 เก๊ะ แต่ละเก๊ะมี 5 ชั้น แขนวยางได้ชั้นละ 33 ราวใน 1 ราวจะตากยางได้ 3 แผ่น ดังนั้นในห้องอบรม 1 ห้องสามารถจุยางได้ 1,485 แผ่น

2.1.2.2 ลักษณะของห้องอบ/รมยาง

ห้องอบและรมยางนี้ มีท่อโลหะเส้นผ่านศูนย์กลาง 4 นิ้ว มีฝาปิด ผึ่งเรียงอยู่ที่พื้นห้อง 2 แถว แถวละ 6 ท่อแต่ละท่อห่างกัน 1 เมตร สำหรับปิด-เปิดวันจากเตาขึ้นไปในห้องอบ และมีท่อโลหะเส้นผ่านศูนย์กลาง 8 นิ้ว ที่มุมห้องสำหรับปล่อยควันจากใต้ห้องอบขึ้นไปบนหลังคา ห้องอบ / รมนี้ออกแบบให้สามารถใช้งานได้ทั้งการอบแห้งและรมควัน กล่าวคือ เมื่อต้องการอบเพื่อทำยางแผ่นผึ่งแห้ง ให้ปิดฝาท่อโลหะ 4 นิ้ว ทั้งหมด ควันจะอบอวลอยู่ที่พื้นห้องอบ และขึ้นไปตามท่อโลหะ 8 นิ้ว ออกไปทางหลังคา เมื่อต้องการทำยางแผ่นรมควัน ให้เปิดฝาท่อโลหะ 4 นิ้ว ทั้ง 12 ท่อ และปิดวาล์วท่อควันเพื่อให้ควันเข้ามาในห้องรม

2.1.2.3 ลักษณะของตะกุง

มีตะกุงจำนวน 50 ลูก โดยแต่ละกุงมีขนาดบรรจุภายใน กว้าง 52 เซนติเมตร ยาว 125 เซนติเมตร สูง 38 เซนติเมตร (ความสูงใช้สอยจริง 33 เซนติเมตร) ดังนั้น ความจุของตะกุง คือ $52 \times 125 \times 33 = 215$ ลิตร ตะกุงปี 2537 จะมีขอบอลูมิเนียมที่ปากตะกุง ซึ่งทำเป็นร่องไว้เสียบแผ่น อลูมิเนียม (แผ่นเสียบ) 49 แผ่น ทำยางแผ่นได้ตะกุง 50 แผ่น

2.1.3 ลักษณะทั่วไปของโรงอบ/ รมยางที่สร้างในปี 2538

2.1.3.1 ความจุของห้องอบ/ รมยาง

มีห้องรมขนาด $5.0 \times 6.0 \times 3.5$ เมตร จำนวน 4 ห้อง แต่ละห้องจุได้ 6 เก้า แต่ละเก้าอี้มี 6 ชั้น แขนวยางได้ชั้นละ 30 ราว ใน 1 ราว จะตากยางได้ 3 แผ่น ดังนั้น ใน 1 ห้องรม สามารถจุยางได้ 3,240 แผ่น

2.1.3.2 ลักษณะของห้องอบ/ รมยาง

ห้องรมปี 2538 จุรถแขนวยางได้ 6 เก้า แบ่งเป็น 2 แถว แถวละ 3 เก้า มีท่อควันขนาด 8 นิ้ว ที่เชื่อมมาจากด้านในทั้งสองข้างของเตาเผา ซึ่งท่อควันทั้งสองจะวางมาตามร่องขนาด 1×1 เมตร ที่พื้นห้องรมตลอดความยาวห้องรม และมีช่องใต้พื้นห้องรม ซึ่งต่อมาจากตรงกลางเตาเผาเพื่อนำอากาศร้อนจะไหลมาตามช่อง และผ่านเข้าห้องรมทางรูขนาด 4 นิ้ว ที่เจาะข้างละ 12 รู ด้านข้างของร่องที่ท่อควันวางอยู่

ท่อควันทั้งสองข้างจะมาบรรจบกันทางด้านหน้าห้องรมก่อน และขึ้นทะลุเพดานห้องรมไป เชื่อมกับท่อของห้องอื่น ๆ ก่อนออกไปทางด้านข้างของโรงรม ท่อควันในแนวตั้งนี้จะมีวาล์วควบคุมการเปิด – ปิด 1 ตัว เมื่อต้องการผลิตยางแผ่นผึ่งแห้ง (ADS) จะเปิดวาล์วนี้เพื่อให้ควันไหลไปตามท่อและออกไปนอกห้องรม เมื่อต้องการผลิตรมควัน (RSS) จะปิดวาล์วนี้เพื่อให้ควันจากเตาเผาเข้าไปในห้องรม

2.1.2.3 ลักษณะของตะกุง

มีตะกุงขนาดเดียวกับตะกุงของปี 2537 จำนวน 50 ลูก แต่มีลักษณะที่แตกต่างกัน คือ ตะกุงปี 2538 จะมีร่องอยู่ที่ผนังด้านในของตะกุงสำหรับเสียบแผ่น และที่ปากตะกุงไม่มีขอบอลูมิเนียม ดังภาพที่ 4 ทำให้ความสูงที่ใช้สอยจริงสามารถเพิ่มจาก 33 เป็น 35 เซนติเมตรได้ ดังนั้น ความจุของตะกุง คือ $52 \times 125 \times 35 = 227$ ลิตร

2.1.4 เชื้อเพลิง

เชื้อเพลิงที่ใช้คือ ไม้ฟืน ซึ่งในการทำยางแผ่นรมควันจำเป็นต้องใช้ไม้ยางพารา เพราะสารที่ได้จากการเผาฟืน ประกอบด้วยสารพวก ฟีนอลิก (Phenolic) จะช่วยป้องกันการเกิดราบนแผ่นยางประมาณการว่าต้องให้ฟืน 1 ลูกบาศก์เมตร ต่อเตาต่อกรรมยางแต่ละครั้ง ใช้เวลาประมาณ 3-4 วันต่อรอบ

2.2 กระบวนการผลิตยางแผ่นรมควันของสหกรณ์กองทุนสวนยาง

2.2.1 การรวบรวมน้ำยางจากสวนยาง

น้ำยางที่นำส่งโรงอบ /รมยาง ต้องสด ไม่มีการจับตัวเป็นก้อน ไม่มีสิ่งเจือปน เช่น ใบไม้ เศษยาง น้ำ หรือแอมโมเนีย เพราะสิ่งเจือปนต่าง ๆ ทำให้งามีคุณสมบัติไม่เหมาะสมที่จะนำมาผลิต และผลิตภัณฑ์ที่ได้จะมีคุณภาพต่ำ เมื่อสมาชิกนำยางมาส่งเจ้าหน้าที่ซึ่งช่างดำเนินการเทน้ำยางจากถังเก็บน้ำยางของสมาชิกผ่านตะแกรงเบอร์ 40 ลงสู่ถัง 50 ลิตร ที่มีหูหิ้วแล้วซึ่งและจดน้ำหนักยางสดไว้ในทะเบียนแสดงจำนวนยางของสมาชิก ในขั้นตอนนี้เจ้าหน้าที่วัดเปอร์เซ็นต์ยางตัดตัวอย่างน้ำยางสดของสมาชิกไปวัดเปอร์เซ็นต์เนื้อยางแห้ง ซึ่งมีรายละเอียดในหัวข้อต่อไป

สหกรณ์บางแห่งมีเครื่องชั่งที่พิกัดน้ำหนักน้อย จึงไม่ต้องมีถังรวมน้ำยางขนาด 50 ลิตร แต่จะทำการชั่งน้ำยางของสมาชิกครั้งละไม่เกินพิกัดน้ำหนักของเครื่องชั่ง กรณีนี้ต้องชั่งน้ำหนักของถังเปล่าและหักออกด้วย เพราะถังของสมาชิกแต่ละถังมีน้ำหนักไม่เท่ากัน ในการเก็บตัวอย่างน้ำยางสดต้องเก็บน้ำยางที่ผ่านการกวนให้เข้ากันดีแล้วจากทุกถัง เนื่องจากเนื้อยางแห้งมีน้ำหนักต่อหน่วยปริมาตรน้อยกว่าน้ำจึงจะลอยตัวหนาแน่นอยู่บริเวณผิวน้ำ และเก็บตัวอย่างในปริมาณที่เป็นสัดส่วนกับความจุของถัง เมื่อชั่งน้ำหนักยางของสมาชิกแต่ละคนเสร็จแล้วให้นำน้ำยางผ่านตะแกรงเบอร์ 60 ลงบ่อรวมน้ำยางโรงอบ / รม

หากน้ำยางจากสมาชิกเริ่มมีการจับตัว สหกรณ์อาจพิจารณาปรับซื้อโดยหักราคาหรือไม่รับซื้อ ขึ้นอยู่กับนโยบายของสหกรณ์ แต่หากนำน้ำยางที่ใกล้บูดเข้าสู่กระบวนการผลิตควรแยกผลิตเป็นกรณีพิเศษ

2.2.2 การหาความเข้มข้นของน้ำยางสด

น้ำยางสดจากต้นยางพารานั้น จะมีเนื้อหยาขางที่ใช้ในอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์ยางจริง ๆ เรียกว่า เนื้อยางแห้ง (Dry Rubber Content) เรียกย่อๆ เป็นที่รู้จักกันไปว่า ดี อาร์ ซี (DRC) ความเข้มข้นของน้ำยางสดจะเปลี่ยนแปลงขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง ได้แก่ พันธุ์ยาง อายุต้นยาง สถานที่ ปลูกยาง ปุ๋ยที่ใช้ ฤดูกาล ฯลฯ ดังนั้น ในการซื้อขายน้ำยางสดจึงต้องวัดปริมาณเนื้อยางแห้งของน้ำยางสดที่สมาชิกนำไปขายให้สหกรณ์ เพื่อให้ความเป็นธรรมในการจ่ายราคาขางแก่สมาชิก และเพื่อตรวจสอบวัตถุดิบซึ่งนำเข้าผลิตจริง ๆ ของสหกรณ์ในแต่ละวันว่ามีจำนวนเท่าไร ตรงกับน้ำหนักผลผลิตจริง จากกรอบแห้งหรือรมควันในวันนั้น ๆ หรือไม่

ซึ่งการหาน้ำหนักขางแห้ง มี 2 วิธี คือ การอบแห้ง และการใช้เครื่องมือวัดความเข้มข้นของน้ำยาง (Latex meter) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่พื้นฐานมาจากเครื่องมือวัดความถ่วงจำเพาะของน้ำ (Hydrometer) ที่เรียกว่า เมโทรแลค ซึ่งแต่ละวิธีมีข้อได้เปรียบคือ การใช้เมโทรแลค สามารถอ่านค่าเปอร์เซ็นต์เนื้อยางแห้งได้ทันที แต่การอบแห้งจะทราบน้ำหนักขางแห้งช้าแต่มีความแม่นยำมากกว่า

2.2.2.1 การหาความเข้มข้นของน้ำยางสดโดยการอบแห้ง

1. กวนน้ำยางให้เข้ากันดี ตักน้ำยางสดมา 40 กรัม บันทึกลงและติดหมายเลขประจำตัวของสมาชิกไว้
2. ใช้ตาชั่งละเอียดชั่งน้ำยางสดให้ได้ 20 กรัม พอดี ส่วนอีก 20 กรัม ของสมาชิกทุกคน นำมารวมกันเพื่อหาค่าเนื้อยางแห้งรวมของโรงงานในวันนั้น
3. เติมกรดฟอร์มิก 2% จำนวน 1 ช้อนชา กวนให้คลุกเคล้ากันแล้วปล่อยให้แห้งตัว ประมาณ 10 นาที
4. รีดแผ่นขางให้เป็นแผ่นบาง ๆ เพื่อให้แห้งต่อไป
5. ทำยาแผ่นตัวอย่างให้แห้งสนิท ซึ่งมีหลายวิธี เช่น อบในห้องรมของโรงอบ / รม พร้อมยางแผ่นตามปกติ หรือซื้อตู้อบไฟฟ้า ทำให้สามารถอบแห้งได้เร็ว
6. ชั่งน้ำหนักเนื้อยางแห้ง ให้ชั่งทันทีที่เอาออกจากตู้อบ เพื่อไม่ให้เกิดการดูดความชื้นในอากาศทำให้เกิดน้ำหนักเพิ่มเกินจริง
7. นำน้ำหนักขางแห้งที่ชั่งได้เทียบเป็นเปอร์เซ็นต์กับน้ำยางสด 20 กรัม ด้วยการคูณน้ำหนักที่ชั่งได้ของขางแผ่นตัวอย่างหลังอบแห้ง ด้วย 5 ดังสมการ

$$\text{เปอร์เซ็นต์เนื้อยางแห้ง} = \text{น้ำหนักขางแผ่นตัวอย่าง} \times 5$$

8. นำเปอร์เซ็นต์เนื้อมากหนึ่งไปคูณกับน้ำยางสด เพื่อทราบน้ำหนักเนื้อมากหนึ่งทั้งหมดของสมาชิกแต่ละราย

$$\text{น้ำหนักเนื้อมากหนึ่งของสมาชิก} = \frac{\text{น้ำหนักยางสด} \times \text{เปอร์เซ็นต์ย้อมหนึ่ง}}{100}$$

100

2.2.2.2 การหาความเข้มข้นของน้ำยางสดด้วยเครื่องมือวัดความเข้มข้น

วิธีที่ 1

โดยใช้ไม้พายกวนน้ำยางสดในถังรวมน้ำยางให้เข้ากันดี แล้วตักน้ำยางสด 1 ส่วนผสมกับน้ำสะอาด 1 ส่วน กวนให้เข้ากันดีแล้วเทน้ำยางลงในกระบอกทรงสูงจนเต็มกระบอก น้ำยางที่เหลือเทคืนลงในถังรวมน้ำยาง ค่อย ๆ หย่อนเครื่องมือวัดความเข้มข้นลงในกระบอกใส่น้ำยางรอให้หยุดนิ่งแล้ว จึงอ่านตัวเลขตรงตำแหน่งผิวน้ำยางอ่านได้เท่าไร ให้คูณด้วย 2 หาค่าด้วย 10 ผลลัพธ์ที่ได้คือเปอร์เซ็นต์ความเข้มข้นของน้ำยางสดในวันนั้น

2.2.2.3 การหาความเข้มข้นของน้ำยางสดด้วยเครื่องมือวัดความเข้มข้น

วิธีที่ 2

ตักน้ำยาประมาณ 1 ส่วน ผสมกับน้ำสะอาด 2 ส่วน กวนให้เข้ากันแล้วเทลงในกระบอกทรงสูง ค่อย ๆ หย่อนเครื่องมือวัดความเข้มข้นลงในกระบอก รอให้นิ่งแล้วอ่านค่าอ่านได้เท่าไร ให้คูณด้วย 3 และหาค่าด้วย 10

การใช้เมโทรแลควัดเปอร์เซ็นต์ความเข้มข้นของน้ำยางนี้ผิดพลาดได้ง่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่ออุณหภูมิของน้ำยาค่ากว่า 84 องศาฟาเรนไฮต์ หรือประมาณ 28 องศาเซลเซียส การอ่านค่าจะผิดพลาดไปในทางลบ จึงควรเปรียบเทียบความเข้มข้นที่ได้ กับผลการอบแห้งซึ่งเที่ยงตรงกว่า

2.2.3 การทำทะเบียนน้ำยาง

เพื่อบันทึกไว้เป็นหลักฐานว่าในแต่ละวันสมาชิกแต่ละรายนำน้ำยางสดมาส่งโรงงานเท่าไร มีเปอร์เซ็นต์เนื้อยางแห้งเท่าไร และเป็นการเก็บข้อมูลความเข้มข้นเฉลี่ยของโรงงานอีกทางหนึ่งด้วย ตัวอย่างของทะเบียนน้ำยาง แสดงไว้ในตารางที่ 1

ตาราง 1 ทะเบียนแสดงจำนวนยางของสมาชิก

สหกรณ์กองทุนสวนยาง ..... จำกัด						
วันที่ ..... เดือน..... พ.ศ.						
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
หมายเลขสมาชิก	ชื่อสมาชิก	น้ำหนักน้ำยางสด (ก.ก)	นน.ยางแผ่นอบแห้ง ตัวอย่าง (กรัม)	เปอร์เซ็นต์เนื้อยางแห้ง (4) x 5	นน.ยางแห้ง (ก.ก) (3)x(5)/100	จำนวนเงิน (6) x ราคา
001						
002						
003						
...						
รวม						
เปอร์เซ็นต์เนื้อยางแห้งเฉลี่ยของโรงงาน....%						

ที่มา : คู่มือการปฏิบัติการของสหกรณ์กองทุนสวนยางจำกัด (คณะวิศวกรรมศาสตรมหาวิทาลัยสงขลานครินทร์, 2545)

2.2.4 การเตรียมน้ำกรดฟอร์มิค

กรดฟอร์มิคเหมาะสำหรับการทำให้น้ำยางแข็งตัว เนื่องจากเป็นกรดอินทรีย์ไม่มีสารพิษตกค้างเหมือนกรดชนิดอื่น โดยปกติกรดฟอร์มิคจะมีความเข้มข้น 90เปอร์เซ็นต์ ยังไม่พร้อมที่จะใช้ผสมกับน้ำยาง เพราะการกระจายของเนื้อกรดจะไม่ทั่วถึงทุกส่วนของน้ำยาง ต้องเจือจางให้เป็นกรดอ่อนความเข้มข้น 2 เปอร์เซ็นต์ เสียก่อน จึงจะเหมาะกับการใช้ทำยางแผ่นชั้นดี

น้ำกรด 90% 1 ส่วน + น้ำสะอาด 45 ส่วน = สารละลายกรด 2% จำนวน 46 ส่วน

กำหนดอัตรากรดฟอสฟอริกที่ใช้ในการทำยางแผ่นรมควัน คือ ใช้กรด 0.5 กรัม ต่อเนื้อยางแห้ง 100 กรัม ในหนึ่งตะกอนน้ำยางที่ปล่อยลงมาจากบ่อรวมมีเนื้อยาง 32 กิโลกรัม (ค่าคำนวณจากเปอร์เซ็นต์เฉลี่ยของโรงงาน) จากนั้นคำนวณปริมาณกรดที่ต้องใช้

เนื้อยางแห้ง 100 กรัม ต้องใช้เนื้อกรด 0.5 กรัม

เนื้อยางแห้ง 32 กิโลกรัม ต้องใช้เนื้อกรด = $(0.5 \times 32 \times 1000) / 100$

= 160 กรัม

ดังนั้นต้องใช้กรดฟอสฟอริกเข้มข้น 90% = $(160 \times 100) / 90$

= 178 ซีซี

นำมาผสมน้ำตามสมควร จะได้สารละลายกรดฟอสฟอริก 2 เปอร์เซ็นต์ จำนวน 8 ลิตร (คณะวิศวกรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2545)

2.2.5 การผลิตยางแผ่นรมควัน

2.2.5.1 โดยทั่วไปความเข้มข้นของน้ำยาสดอยู่ระหว่าง 25-45 เปอร์เซ็นต์ แต่ความเข้มข้นที่เหมาะสมสำหรับการทำยางแผ่นดิบเพื่อรมควัน คือ 15 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งทำให้ผลผลิตยางแห้งได้ 32 กิโลกรัมต่อ 1 ตะกอน จึงต้องเจือจางน้ำยางด้วยน้ำสะอาด แต่การกำหนดสัดส่วนระหว่างน้ำยางกับน้ำทำได้ยากในทางปฏิบัติเนื่องจากความเข้มข้นของน้ำยางมีการเปลี่ยนแปลงทุกวัน จึงได้กำหนดวิธีการให้ง่ายขึ้น โดยทำขีดเครื่องหมายไว้ภายในตะกอนทั้งด้านหัวและด้านท้ายไว้ข้างละ 33 ขีด แต่ละขีดห่างกัน 1 ซม. ซึ่งความจุของตะกอน 1 ขีด จึงเท่ากับ 6.50 ลิตร เพื่อให้ทำงานได้สะดวก จึงคำนวณสัดส่วนน้ำยางและน้ำสะอาด

เมื่อทราบความเข้มข้นของน้ำยาในบ่อรวมของโรงงาน สมมติว่าความเข้มข้นของน้ำยาวัดได้เท่ากับ 33 เปอร์เซ็นต์ จึงไปเทียบกับตาราง 2 จะพบว่าความเข้มข้น 33 เปอร์เซ็นต์ขึ้นปรากฏอยู่ในอันดับที่ 9 ซึ่งกำหนดให้ใช้น้ำยางสด 15 ขีดตะกอน และใช้น้ำสะอาด 18 ขีดตะกอน

ตาราง 2 สัดส่วนการผสมน้ำยางสดกับน้ำสะอาด เพื่อผลิตยางแผ่นรมควัน

ที่	เปอร์เซ็นต์ความเข้มข้น ของน้ำยางสดเฉลี่ย	ปริมาณน้ำยางสด (ขีดตะกง)	ปริมาณน้ำสะอาด (ขีดตะกง)	สัดส่วน น้ำยาง/ น้ำสะอาด
1	25	19.80	13.20	1/0.66
2	26	19.04	13.96	1/0.73
3	27	18.33	14.67	1/0.80
4	28	17.68	15.32	1/0.86
5	29	17.07	15.93	1/0.93
6	30	16.50	16.50	1/1
7	31	15.97	17.03	1/1.06
8	32	15.47	17.53	1/1.13
9	33	15.00	18.00	1/1.20
10	34	14.56	18.44	1/1.26
11	35	14.11	18.86	1/1.33
12	36	13.75	19.25	1/1.40
13	37	13.38	19.62	1/1.46
14	38	13.03	19.97	1/1.53
15	39	12.69	20.31	1/1.60
16	40	12.38	20.62	1/1.66
17	41	12.07	20.93	1/1.73
18	42	11.79	21.21	1/1.79
19	43	11.51	21.49	1/1.86
20	44	11.25	21.75	1/1.93
21	45	11.00	22.00	1/2

ที่มา : เทคนิคการบริหารจัดการสหกรณ์กองทุนสวนยางจำกัด (สำนักงานกองทุนสงเคราะห์
การทำสวนยาง, 2540)

ปล่อยน้ำสะอาดจากถังพักผ่านท่อทางตะกอนถึงขีดที่ 18 จากนั้นปล่อยน้ำจากบ่อรวมผ่านท่อทางลงตะกอนจนถึงขีดที่ 33 (แสดงว่าได้ใส่น้ำลงไปแล้ว 15 ขีดตะกอน) จนครบทุกตะกอนหรือผ่านจะหมดน้ำ หากเห็นว่าน้ำที่เหลือน้ำจะไม่เต็มตะกอนใหญ่ ให้ใช้ตะกอนแผ่นเสียบขนาด 25 แผ่นแทน แต่ถ้าน้ำที่เหลือน้ำอีกเล็กน้อย ให้ใช้ตะกอนเหล็กชนิด 1 ตะกอน ต่อ 1 แผ่น

2.4.5.2 ใช้ไม้พายกวอนให้น้ำยางและน้ำสะอาดให้เข้ากันพอดี พยายามกวอนอย่างระมัดระวังให้เกิดฟองน้อยที่สุดเพื่อลดการสูญเสียเนื้อยาง จากนั้นกวาดฟองไปทางด้านท้ายของตะกอนแล้วตักออกไปใส่ภาชนะเพื่อนำไปทำเป็นเศษยาง

2.4.5.3 เติมกรดฟอร์มิค 2 เปอร์เซ็นต์ ที่เตรียมไว้แล้ว 8 ลิตร ลงในตะกอนแล้วใช้ไม้พายกวอนให้เข้ากันดีอีกครั้ง กวาดฟองแล้วตักออกไปใส่ภาชนะ ระวังอย่าให้ฟองหลงเหลืออยู่ เพราะฟองนี้จะทำให้เกิดตำหนิในแผ่นยาง

2.4.5.4 ใส่แผ่นเสียบให้ตรงกับช่องเสียบแต่ละช่อง และต้องแน่ใจว่าแผ่นลงถึงช่องเสียบที่พื้นตะกอนทุกช่องเช่นกัน มิฉะนั้นแผ่นยางจะติดกัน การเสียบแผ่นเสียบให้เว้นระยะเพื่อให้ระดับน้ำอย่างให้เท่าๆ กัน หากเสียบตามลำดับจะทำให้ขนาดของยางแผ่นไม่เท่ากัน

2.4.5.5 ทิ้งไว้ประมาณ 2 ชั่วโมง ให้น้ำแข็งตัว เมื่อยามแข็งตัวแล้วสามารถรถกรริดได้หลายชั่วโมง ให้น้ำลงในตะกอนให้ทั่วเพื่อดึงแผ่นเสียบออกได้ง่าย หากพยายามดึงแผ่นเสียบขึ้นโดยที่ไม่มีน้ำหล่อเลี้ยงอยู่จะเกิดปัญหายางแข็งติดแผ่นเสียบ หรือ แผ่นยางฉีกขาด

2.4.5.6 ถอดแผ่นเสียบออก และยกยางขึ้นจากตะกอนไปใส่รางล้างยาง ซึ่งใส่น้ำสะอาดไว้พร้อมแล้ว ระวังอย่าให้ยางฉีกขาด ยางที่ติดกันให้ฉีกออกทุกแผ่น หากทิ้งไว้จะฉีกไม่ออก

2.4.5.7 เรียงยางแผ่นไว้ให้สะดวกในการริด การป้อนยางเข้าจักรริดให้สอดคล้องกว้างของยางแผ่นบริเวณส่วนกลางของแท่นริดครั้งละแผ่น

2.4.5.8 ยางที่ริดแล้วคนงานจะล้างน้ำอีกครั้ง และนำไปวางพาดบนราวไม้ไผ่ ราวละ 3 แผ่น ระวังอย่าให้ขอบของแผ่นยางทับกัน จากนั้นแขวนราวไม้ไผ่บนกะ ระวังยางที่แขวนชายห้อยติดกันหรือห้อยลงไปติดกับยางแผ่นชั้นล่าง ส่วนที่ยางทับหรือติดกันนั้น ยางจะไม่สุก ราวไม้ไผ่ที่ใช้พาดยางแผ่นต้องสะอาด เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความสกปรกบนแผ่นยาง

2.4.5.9 ปล่อยให้ยางแผ่นดิบสะเด็ดน้ำสัก 1-2 ชั่วโมง หรือ มากกว่า ก่อนนำเข้ารมเพื่อลดความชื้นในห้องรม

2.4.510 ก่อนนำยางเข้าห้องรม ใช้ไม้ราวสาางยงแต่ละแผ่นไม่ให้ติดกัน จะทำให้ยางสุกดีทั่วแผ่น ก่อนการเข็นรถเข่นรยวยงเข้าห้องอบและรม ประมาณ 30 นาที ให้เริ่มจุดไฟที่เตา เพื่อเพิ่มอุณหภูมิในห้องให้ร้อนก่อน และให้ความร้อนกระจายทั่วห้อง หากเข็นรถเข่นรยวยงเข้าไปก่อนแล้ว จึงจุดไฟภายหลัง ความร้อนจะกระจายไม่ทั่วถึงทำให้เกิดรยวยงแผ่นยง

2.4.5.11 หลังจากทำยงแผ่นเสร็จแล้ว ต้องรีบดำเนินการ ล้าง ชัด ทำความสะอาด เครื่องมือเครื่องใช้ทุกชิ้น รวมทั้งพื้นห้องและรางระบายน้ำให้สะอาด เพื่อไม่ให้เศษยงหมักหมมจนเกิดการเน่าเหม็น

2.4.5.12 ควบคุมอุณหภูมิของห้องรมอยู่ที่ประมาณ 50-60 องศาเซลเซียส หากอุณหภูมิสูงเกิน 70 องศาเซลเซียส ยงอาจเข้มเหลวได้ ต้องหมั่นตรวจสอบเทอร์โมมิเตอร์ว่ายังใช้งานได้ดีอยู่เสมอ

2.4.5.13 โดยปกติจะใช้เวลาอบยงประมาณ 50 ชั่วโมง หากความชื้นในอากาศสูงอาจใช้เวลามากกว่านี้ เมื่อเห็นว่ายงแห้งดีแล้ว ให้เอาฟืนออกจากเตาให้หมดและปล่อยให้ ความร้อนในห้องลดลง จึงเข็นรถออกจากห้องรม เพื่อเก็บยงและคัดชั้นยงต่อไป

2.3 การคัดชั้นคุณภาพยง

เพื่อให้เกิดมาตรฐานในการกำหนดราคาของผลิตภัณฑ์ยง หลายหน่วยงานได้พยายามกำหนดมาตรฐานชั้นคุณภาพยง มาตรฐานที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง คือ มาตรฐานของตลาดกลางยงพารา ซึ่งเป็นสถานที่ประมูลยงแผ่นรมควัน ราคาประมูลที่ตลาดกลางจะเป็นแนวทางในการกำหนดราคาซื้อขายของผู้ซื้อยงทั่ว ๆ ไป ด้วยกลไกนี้ทำให้ลดปัญหาชาวสวนยงถูกกดราคาจากผู้ซื้อ

การคัดชั้นยงแผ่นรมควัน ใช้สายตาพิจารณาตามหลักเกณฑ์ ดังนี้

1. ยงแผ่นรมควันชั้น 1 พิเศษ (RSS 1-XL) จะต้องปลอดราทุกชนิด และไม่มีตำหนิที่แผ่นยง
2. ยงแผ่นรมควันชั้น 1 (RSS 1) มีราแห้งบนห่อ / ผิวก้อนได้เล็กน้อย แต่ต้องไม่มีตำหนิที่แผ่นยง
3. ยงแผ่นรมควันชั้น 2 (RSS 2) มีราแห้ง ราสนิมบนห่อ / ผิวก้อน และในก้อนได้เล็กน้อย แต่ไม่เกินร้อยละ 5 ของตัวอย่างที่ตรวจ ตำหนิที่มีได้คือ ฟองอากาศ และสิ่งสกปรกเล็ก ๆ
4. ยงแผ่นรมควันชั้น 3 (RSS 3) ให้มีการขึ้นราได้เหมือนชั้น 2 แต่ไม่เกินร้อยละ 10 ของตัวอย่างที่ตรวจ ตำหนิที่มีได้ คือ ฟองอากาศสิ่งสกปรก และสีต่างตำเล็กน้อย

5. ยางแผ่นรมควันชั้น 4 (RSS 4) การขึ้นราคาเหมือนชั้น 2 และ 3 แต่ไม่เกินร้อยละ 20 ของตัวอย่างที่ตรวจ ตำนานที่มีได้ คือ ฟองอากาศ สิ่งสกปรก และสีด่างดำปานกลาง เหนียวและแก่ รมได้เล็กน้อย

6. ยางแผ่นรมควันชั้น 5 (RSS 5) การขึ้นราคาเหมือนชั้น 2,3 และ 4 แต่ไม่เกินร้อยละ 30 ของตัวอย่างที่ตรวจเร็ว ตำนานที่มีได้ คือ ฟองอากาศและสิ่งสกปรกใหญ่ขึ้น สีคล้ำมากขึ้น แก่ รม และยางเหนียวปานกลาง ยางพอง และอ่อนรมได้เล็กน้อย (สำนักตลาดกลางยางพาราหาดใหญ่, 2544)

นอกจากนี้ยังมียางที่มีคุณภาพต่ำกว่ามาตรฐานดังกล่าว แม้ไม่มีการประมูลที่ตลาดกลาง แต่ราคาการซื้อขายก็จะมีแนวทางการกำหนดจากราคาตลาดกลาง

1. ยางคัดดี คือยางชั้นเล็ก ๆ ที่ใช้กรรไกรตัดรอยตำหนิออกจากยางแผ่นรมควัน เช่น ฟองอากาศ ยางไม่สุก หรือ สิ่งสกปรกในแผ่นยาง เพื่อให้ยางส่วนที่ดีสามารถจำหน่ายในราคาของยางคัดดีจะต่ำกว่าราคาของยางแผ่นรมควันชั้น 3 ประมาณกิโลกรัม ละ 4 บาท

2. ยางพอง คือยางที่มีฟองอากาศกระจายทั่วทั้งแผ่น จนไม่สามารถตัดออกได้ หรือ ถัดออก ทำให้ยางที่เหลือมีขนาดเล็กกว่าที่กำหนด ราคาจะต่ำกว่าราคาของยางแผ่นรมควันชั้น 3 ประมาณ กิโลกรัม ละ 2 บาท

3. แนวคิด ความหมาย และความสำคัญของการมีส่วนร่วม

3.1 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

แนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นแนวความคิดที่เกิดอยู่เคียงคู่กับการปกครองระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากระบบการปกครองนี้ถือว่าอำนาจอธิปไตยซึ่งเป็นอำนาจอสูงสุดในการปกครองประเทศนั้นมาจากประชาชน และประชาชนเป็นผู้ให้ฉันทานุมัติแก่องค์กรต่าง ๆ ของรัฐประเทศที่ปกครองระบบประชาธิปไตย แนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนนี้จึงเป็นแนวความคิดที่มีมาแต่ในอดีต ต่อมาคำพิงการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยการเลือกตั้งผู้แทนให้ทำหน้าที่แทนตนเองเป็นการมีส่วนร่วมทางอ้อมของประชาชนเท่านั้น จึงไม่เพียงพออีกต่อไป จึงมีแนวความคิดทางรัฐศาสตร์ที่จะให้ประชาชนได้เข้าไปมีบทบาทร่วมโดยตรงในการบริหารและการปกครองประเทศ เพื่อให้เกิดความโปร่งใส และเป็นไปตามความต้องการแท้จริงของประชาชน ซึ่งถือว่าวิธีการนี้เป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (สุนีย์ มัลลิกะมาลย์, 2545) จากที่กล่าวมาข้างต้นการมีส่วนร่วมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามการบริหารของสังคมการเมือง มีผู้รู้ นักวิชาการให้ความหมายการมีส่วนร่วมไว้หลากหลาย สรุปได้ดังนี้

อรรถัย กักพล (2540 : 2) กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการซึ่งประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทักษะ แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นเพื่อแสวงหาทางเลือกและการตัดสินใจต่าง ๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง จึงควรเข้าร่วมในกระบวนการนี้ตั้งแต่เริ่มจนกระทั่งถึงการติดตามและประเมินผล เพื่อให้เกิดความเข้าใจและรับรู้ – เรียนรู้ การปรับเปลี่ยน โครงการร่วมกันซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย

เจเลียว บุรีภักดี และคณะ (2542 : 114) กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายพัฒนาท้องถิ่น อันเป็นกระบวนการขั้นต้นของการวางแผนในการพัฒนาท้องถิ่น นอกจากนั้นหลังจากที่ได้กำหนดวัตถุประสงค์ แผนงานและปฏิบัติงานตามแผนงานดังกล่าวร่วมกันแล้ว ยังมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากการบริการ รวมทั้งมีส่วนร่วมในการควบคุมประเมินผลโครงการต่าง ๆ ของท้องถิ่น ซึ่งอาจเป็นไปได้โดยทางอ้อม คือ ผ่านกรรมการที่เป็นฝ่ายบริหารงานของหมู่บ้านหรือเป็นไปโดยตรง คือ ได้เข้ามีส่วนร่วมด้วยตนเอง

ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ (2546 : 198-199) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมไว้ 2 ลักษณะ คือ

1) การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหาการวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

2) การมีส่วนร่วมในนัยทางการเมืองซึ่งแบ่งออกเป็นอีก 2 ประเภท คือ

(1) การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชนอันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตนได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

(2) การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐมาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลักโดยการกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อการบริหารจัดการทรัพยากรอยู่ในมาตรฐานเดียวกัน โดยประชาชนสามารถตรวจสอบได้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้แก่ประชาชน ให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง

กมลชัย คีรีศรี (2546 : 12) กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมไว้สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมจะเกี่ยวกับการช่วยเหลือ การให้อำนาจ งานขององค์กร ซึ่งเป็นการกระทำร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนากลุ่มไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ

จากแนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมดังกล่าว สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ตั้งแต่การศึกษาและกำหนดนโยบาย การวางแผนงาน การปฏิบัติการ และการติดตามประเมินผล โดยอิสระและเต็มใจ เพื่อพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและสังคมให้เจริญก้าวหน้า

3.2 ความหมายของการมีส่วนร่วม

เจริญ ภัทระ (2540 : 1) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง ความพร้อมของประชาชนในการพัฒนาขีดความสามารถของตนเอง ด้วยการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ อีกทั้งใช้ความคิดสร้างสรรค์ และความชำนาญของประชาชนร่วมกับวิทยากรที่เหมาะสมในการจัดการ และกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็น โดยอาศัยการช่วยเหลือของหน่วยงานภายนอกน้อยที่สุด

ธีระวุฒิ คำรักษ์ (2541 : 20) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นรูปแบบหรือวิธีการทำกิจกรรมเป็นระบบกลุ่ม มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ รับผิดชอบงานของกลุ่ม

อนงค์ ชานิรุทธ (2542 : 11) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่ส่งเสริมชักนำ สนับสนุนและเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับผิดชอบ ระยะเวลา แรงงาน วัสดุ และอื่น ๆ ในกิจกรรมการพัฒนาที่จะมีผลกระทบมาถึงตัวไปสู่ความร่วมมือแห่งการดำรงชีวิตในสังคมเดียวกัน

สุนทร พูนเอียด (2543 : 91-92) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชน หรือกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้เสียในการดำเนินงานพัฒนาทุกขั้นตอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในการคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติงานและร่วมรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาของชุมชนอย่างเต็มที่ภายใต้การสนับสนุนส่งเสริมจากองค์กรและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง

วันพร จันทร์เวโรจน์ (2543 : 19) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม (participation) หมายถึง การเกี่ยวข้องกับด้านจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (group situation) ส่งผลเป็นเหตุเร้าให้กระทำการให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่ม และทำให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มคือ

การมีส่วนร่วม = ความร่วมมือร่วมใจ + การประสานงาน + ความรับผิดชอบ

เพิ่มศักดิ์ มกรภิรมย์ (2543 : 11) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การที่ประชาชนซึ่งประกอบด้วย บุคคล กลุ่ม และองค์กร มีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการ การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การแสดงความคิดเห็น ซึ่งประเด็นปัญหา การตัดสินใจ การกำหนดนโยบาย การวางแผน การได้รับประโยชน์ การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ การติดตาม ประเมินผล และแก้ปัญหาอุปสรรค ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึงเกี่ยวข้องกับบุคคลและองค์กรหลายประเภท เพื่อให้เกิดความสมานสามัคคี

มนตรี พรผล (2546 : 20) กล่าวไว้สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่ผู้นำอนุญาตให้ผู้ตามหรือผู้ได้บังคับบัญชา เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจสั่งการบริหารองค์กรเพื่อร่วมกันดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งยังก่อให้เกิดความความรับผิดชอบร่วมกับกลุ่ม

กลมชัย ศิริศรี (2546 : 14) กล่าวสรุปไว้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การปฏิบัติกิจการใดๆ ที่ชุมชน ประชาชนบุคคลในกลุ่มหรือหน่วยงาน ร่วมมือ ร่วมใจ ร่วมกำลังกาย ร่วมกำลังความคิดในการประกอบกิจการนั้นให้บรรลุความสำเร็จสูงสุด

วิทยา วิริยพงศ์ (2548) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม (participation) หมายถึง รูปแบบของความสัมพันธ์ผูกพันร่วมกันของสมาชิกในองค์กร ในการประชุม ปรึกษาหารือ เพื่อการตัดสินใจ และการควบคุมกำกับดูแลการทำงานร่วมกัน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการปฏิบัติงาน

จากทรรศนะของนักวิชาการดังกล่าวพอสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่สมาชิกชุมชนได้เข้าไปร่วมในการดำเนินงานกิจกรรมของชุมชนด้วยความสมัครใจ ตั้งแต่การร่วมศึกษาศักยภาพของชุมชน ร่วมจัดทำแผนการดำเนินงาน ร่วมดำเนินงานตามแผน และร่วมติดตามประเมินผล รวมทั้งร่วมรับผลประโยชน์จากกิจกรรม เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่จุดมุ่งหมายที่กำหนดขึ้น

3.3 ความสำคัญของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชน (People participation) มีความสำคัญต่อความสำเร็จของการพัฒนา ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมหรือด้านอื่น ๆ ในทุกระดับตั้งแต่ระดับชุมชนท้องถิ่น จนถึงระดับชาติ นักวิชาการได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (2531 : 2) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนสรุปได้ ดังนี้ (1) ช่วยให้ประชาชนยอมรับโครงการมากขึ้น (2) ประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการมากขึ้น (3) มีการระดมทรัพยากรภายในชุมชนเพื่อการพัฒนามากขึ้น (4) ช่วยเพิ่มขีดความสามารถของประชาชนมากขึ้น

สมยศ ทุงหว่า (2534 : 219) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ซึ่งสรุปได้ว่า เป็นการเสริมสร้างให้ประชาชนพึ่งตนเองได้ช่วยให้มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาของเขา จะทำให้ทันสมัย และมีอำนาจต่อรองมากขึ้นทั้งทางเศรษฐกิจ และการเมือง ซึ่งจะพัฒนาประชาธิปไตยโดยสร้างสังคม การเมือง และเศรษฐกิจของประเทศในที่สุด การมีส่วนร่วมของประชาชน สรุปเป็นแผนภาพเพื่อช่วยให้เข้าใจได้ง่ายและชัดเจนขึ้น

ศกุนต์ สายบุญฤดี (2537 : 56) ได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาการมีส่วนร่วม ไว้ดังนี้

1. ร่วมรับรู้ ในการรับข่าวสารเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานอย่างหนึ่ง ที่จะรับรู้ข่าวสารความเป็นไปของบ้านเมือง ความรู้หรือวิชาการต่าง ๆ ถือว่าเป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพทางวัฒนธรรมและเป็นการตกทอดทางสติปัญญาของมนุษย์
2. ร่วมคิด จากการได้รับรู้มาสู่การคิดพิจารณา มีโอกาสแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งจะนำไปสู่การตัดสินใจที่มีคุณภาพ
3. ร่วมตัดสินใจ มีโอกาสที่จะตัดสินใจรับหรือไม่รับกิจกรรมใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนกับชีวิตของตนเอง อันถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกันแล้วผลย่อมเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับความต้องการ สอดคล้องกับปัญหา มีความรู้สึกหวงแหนเป็นเจ้าของต้องดูแลรักษา
4. ร่วมวางแผนและดำเนินการ ย่อมมีพลังอย่างมหาศาลในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้รับความสำเร็จอย่างรวดเร็ว
5. ร่วมประเมินค่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่ดำเนินการแล้วหรือกิจกรรมที่จะดำเนินการต่อไป

6. ร่วมรับผิดชอบ การคงอยู่ของกิจกรรมนั้น ไม่มีใครปฏิเสธว่าเป็นผลมาจาก การรับผิดชอบและปฏิบัติดูแลรักษาร่วมกัน สำหรับสิ่งที่เกิดผลเสียหายหากมีการรับ “ผิด” เราจะพบกับสิ่งที่ “ชอบ” พลวัตรของกิจกรรมก็จะต่อเนื่องต่อไปเช่นกัน

7. ร่วมกับผลประโยชน์ผลของกิจกรรม ย่อมตกแก่สมาชิกชุมชน ส่วนชุมชนจะกระจายผลประโยชน์ไปสู่สมาชิกของชุมชนแต่ละคนอย่างไรขึ้นอยู่กับหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ของชุมชนนั้น เช่น อาจใช้วิธีเฉลี่ยผลประโยชน์ อาจใช้เกณฑ์แบ่งปันตามสัดส่วนของทุน แรงงาน การจัดการ หรือตามผลงาน เป็นต้น

ทะนงศักดิ์ คุ้มไชน้ำ(2540 : 94) กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานอันชอบธรรมของทุกคนที่เราเคารพ ให้การยอมรับและยกย่องโดยการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงออกเกี่ยวกับการปรับปรุงชีวิตของเขา

2. การพัฒนาเป็นงานที่ต้องเกี่ยวข้องกับประชาชนเป็นจำนวนมาก เราจำเป็นต้องให้คนหมู่มากเหล่านี้ได้มีสิทธิมีเสียงในการแสดงออก

3. กลยุทธ์ทั้งหลายในการพัฒนาที่ผ่านมา ยังไม่สามารถส่งผลถึงกลุ่มประชาชนผู้ด้อยโอกาสและยากจน ในทางตรงกันข้ามกลับส่งผลให้กลุ่มคนที่ได้เปรียบมีโอกาสมากขึ้นจึงจำเป็นต้องปรับปรุงกลยุทธ์ในการพัฒนาใหม่ โดยประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนมากขึ้น

4. ประสบการณ์ที่ผ่านมาได้พบว่า มีโครงการจำนวนไม่น้อยที่ประสบความสำเร็จโดยอาศัยวิธีการมีส่วนร่วมในรูปแบบการรวมกลุ่มและการจัดตั้งองค์กรประชาชน ในขณะเดียวกันมีตัวอย่างโครงการที่ล้มเหลวจำนวนมากเนื่องจากการไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

5. การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเรื่องของการปฏิบัติการเป็นกลุ่ม เพื่อพิทักษ์ประโยชน์ของเขาและในขณะเดียวกันก็ใช้ประโยชน์ต่อส่วนรวมด้วย การมีส่วนร่วมจึงเป็นสิ่งจำเป็น

6. การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นตัวชี้วัดของการพัฒนาชุมชน ยิ่งประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากเท่าใด ยิ่งแสดงว่าประชาชนจะได้รับประโยชน์จากการพัฒนามากยิ่งขึ้น เพราะประชาชนย่อมรู้ว่าตนกำลังมีปัญหาอะไร แก้ปัญหาอย่างไร

กมลชัย กิริศรี (2546 : 15-16) กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วม สรุปได้ว่าเป็นการปฏิบัติกิจกรรมใด ๆ ถ้าให้ประชาชนหรือชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติเป็นกลุ่ม จะสนองตอบหรือสอดคล้องกับความต้องการแท้จริงเพราะผู้ปฏิบัติจะรู้ปัญหา ความต้องการ ย่อมนำไปสู่การปฏิบัติที่มีคุณภาพ การมีส่วนร่วมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม

วิทยา วิริยพงศ์ (2548) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

1. ทำให้การบริหารหรือการพิจารณาแนวทางในการแก้ปัญหาที่มีความหลากหลาย เป็นไปอย่างถี่ถ้วน รอบคอบ เพราะเป็นการระดมแนวคิด จากบุคคลที่มีความหลากหลายทั้งความรู้ วิชาชีพ และประสบการณ์
2. ทำให้มีการถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกัน โดยมีให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งมีอำนาจมากเกินไป ซึ่งอาจนำไปสู่การใช้อำนาจในทางที่ไม่ถูกต้องอาจเกิดผลเสียหายแก่องค์กรได้
3. การให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือตัวแทนกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ เป็นการขจัดปัญหา มิให้การดำเนินนโยบายใด ๆ มีผลต่อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมากหรือน้อยเกินไป ซึ่งจะก่อให้เกิดความยุติธรรมในการดำเนินการต่อทุกฝ่ายได้
4. ก่อให้เกิดการประสานงานที่ดีทั้งภายในหน่วยงานและระหว่างหน่วยงาน ซึ่งจะทำให้การบริหารเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
5. การรวมตัวกันของบุคคลเป็นคณะกรรมการจะก่อให้เกิดพลังที่เข้มแข็ง สามารถอำนวยความสะดวกให้งานดำเนินไปด้วยดี ทุกคนมีความรู้สึกเป็นเจ้าขององค์กร

จากทรรศนะของนักวิชาการดังกล่าว สรุปความสำคัญของการมีส่วนร่วมได้ว่าการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนจะต้องให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกิจกรรมดังกล่าว มีส่วนร่วมในการดำเนินการคิด การตัดสินใจในการดำเนินงานเพราะทุกคนรู้ถึงปัญหา รู้ถึงจุดหมายของงาน จึงสามารถแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง ทำให้งานที่ออกมามีคุณภาพเป็นที่พึงพอใจของทุกคน

3.4 ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

การพัฒนาท้องถิ่นจะต้องมีการพัฒนาไปตามขั้นตอน เพื่อให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน และสร้างรูปแบบ วิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน ในส่วนนี้มีนักวิชาการได้กล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ดังนี้

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2527 : 13 – 14) อธิบายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนต้องร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ คือ (1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา เนื่องจากมีสาเหตุพื้นฐานคือ ผู้ประสบปัญหาอยู่รอบรู้ปัญหาของตนเองดีที่สุด (2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา ควรเป็นคนที่อยู่ในชุมชนไม่ใช่บุคคลภายนอก เพื่อให้เหมาะสมกับทรัพยากรและศักยภาพในการพัฒนาชุมชน (3) การมีส่วนร่วมในการลงทุน โดยเฉพาะการร่วมแรงทำกิจกรรม จะทำให้ประชาชนมีความรู้สึก ร่วมกันในการเป็นเจ้าของผลงานและ (4) การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล เพื่อค้นหาข้อดีและข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรม ซึ่งต้องนำมาเป็นบทเรียนในการแก้ไขและเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน

อรพินท์ สุทธิพันธ์ (2533 : 13 – 14) และกองพัฒนาสตรี เด็กและเยาวชน (2543 : 14 – 16) กล่าวตรงกันว่า ขั้นตอนการมีส่วนร่วมมีอยู่ 5 ขั้นตอน ดังนี้ (1) การมีส่วนร่วมคิด คือ ร่วมประชุมปรึกษาหารือในปัญหาการกำหนดกิจกรรม วิธีการดำเนินงาน เพื่อให้กิจกรรมบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ (2) การมีส่วนร่วมตัดสินใจ คือ เมื่อมีการประชุมปรึกษาหารือต้องร่วมกันตัดสินใจเลือกกิจกรรมหรือแนวทางที่เห็นว่าดีที่สุดหรือเหมาะสมที่สุด (3) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามกิจกรรม คือ เข้าร่วมในกิจกรรมตามวิถีทางและแนวทางให้เข้าไปตามแผนที่วางไว้ (4) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ คือ ร่วมในการรับผลประโยชน์อันเกิดจากผลของกิจกรรมหรือการดำเนินงานของสมาชิกเอง และ (5) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล คือ ร่วมในการประเมินผลการทำงานของกลุ่ม และประเมินสถานการณ์ภายนอกด้วย

แนว โสทธิพันธ์ (2534 : 13 – 14) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ในกิจกรรมพัฒนาชุมชน คือ (1) การมีส่วนร่วมคิด (2) การมีส่วนร่วมตัดสินใจ (3) การมีส่วนร่วมปฏิบัติการตามโครงการ และ (4) การมีส่วนร่วมติดตามและประเมินผล

ปัจจุบันแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา (People Participation for Development) ได้รับการยอมรับและใช้แนวทางปฏิบัติในงานพัฒนากระบวนการของการมีส่วนร่วมนั้นมิได้ขึ้นอยู่กับการริเริ่มหรือการวางแผนโดยรัฐ แต่ความสำเร็จนั้นอยู่ที่ประชาชนในชุมชนหรือท้องถิ่นต่าง ๆ ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการอย่างเป็นอิสระเน้นการทำงานกลุ่มหรือองค์กรชุมชนที่มีวัตถุประสงค์ในการเข้าร่วมอย่างชัดเจน พลังกลุ่มจะเป็นปัจจัยสำคัญทำให้งานพัฒนาต่างๆ บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย(จรัญญา วงษ์พรหม, 2536) นอกจากนี้ในกระบวนการพัฒนาจำเป็นต้องมีการประสานความร่วมมือรวมพลังระหว่างภาครัฐ เอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ และประชาชนเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาซึ่งถือได้ว่าเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ซึ่งมีผู้รู้ นักวิชาการหลายคน ได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมสามารถสรุปได้ดังนี้

สุนทร พูนเอียด (2543 : 11,91-92) กล่าวว่า กระบวนการมีส่วนร่วม คือ ขั้นตอนแบบแผน วิธีการ กรรมวิธีที่กำหนดขึ้นอย่างมีระบบเพื่อให้เกิดการกระทำที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง จากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งตามเป้าหมายและทิศทางที่กำหนดไว้ตั้งแต่ต้น ดังนั้นการพัฒนาต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอน

กระบวนการมีส่วนร่วมหรือขั้นตอนในการมีส่วนร่วมประกอบด้วย “ขั้นตอนที่สำคัญ 6 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน ศึกษาปัญหา ลำดับความสำคัญของปัญหา และคัดเลือกปัญหาเพื่อแก้ไข ตามลำดับ
2. การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา วิธีการแก้ปัญหาแต่ละปัญหา
3. การมีส่วนร่วมในการคิดหาและสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ปัญหาหรือลดปัญหานั้น ๆ แล้วตัดสินใจเลือกวิธีและวางแผนในการแก้ปัญหา
4. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผนงาน โครงการหรือกิจกรรมที่กำหนดไว้ให้บรรลุเป้าหมาย
5. การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อควบคุมติดตามให้ทราบความก้าวหน้า และสัมฤทธิ์ผลของการดำเนินกิจกรรมด้านต่าง ๆ
6. การจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการเข้ามามีส่วนร่วมแก่กลุ่มองค์กรประชาชน

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2546 : 205) กล่าวว่าโดยทั่วไปกระบวนการมีส่วนร่วมมีดังต่อไปนี้

1. การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน จะเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้สภาพของชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงานและร่วมกันค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผน โดยจะมีการรวมกลุ่มอภิปรายและแสดงความคิดเห็น เพื่อกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงานและทรัพยากรที่จะต้องใช้
3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา โดยการสนับสนุนด้านวัสดุ อุปกรณ์ แรงงาน เงินทุน หรือเข้าร่วมบริหารงาน การใช้ทรัพยากร การประสานงาน และดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก
4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งด้านวัตถุและจิตใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของบุคคลและสังคม
5. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการพัฒนา เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นได้ทันที

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า กระบวนการมีส่วนร่วมเปรียบเสมือนวงจรการพัฒนาตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนถึงจุดสิ้นสุด เพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งสามารถสรุปเป็น 6 ขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นการมีส่วนร่วมในการประเมินความต้องการของชุมชนท้องถิ่น วิเคราะห์ปัญหา แนวทางแก้ไขปัญหา ที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ
2. ขั้นการมีส่วนร่วมและศึกษาความเป็นไปได้ในการแก้ไขปัญหาและการตัดสินใจ
3. ขั้นการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา โดยศึกษาข้อมูลของชุมชนเพื่อกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการแก้ปัญหาและแนวทางการดำเนินงาน
4. ขั้นการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผน การกำกับควบคุมการปฏิบัติงาน เพื่อบรรลุเป้าหมายตามแผนที่วางไว้

5. ขั้นการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานทุกขั้นตอนศึกษาปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน

6. ขั้นการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ผลการดำเนินงาน เพื่อศึกษาผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบ เพื่อปรับปรุงสู่การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ต่อไป

จากทฤษฎีของนักวิชาการดังกล่าวพอสรุปได้ว่า ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานสามารถแบ่งออกได้เป็นขั้นตอนใหญ่ ๆ ได้แก่ ร่วมศึกษา วิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน ร่วมจัดทำแผนการดำเนินงาน ร่วมดำเนินการปฏิบัติตามกิจกรรม และร่วมติดตามประเมินผล

3.5 ระดับการมีส่วนร่วม

เพิ่มศักดิ์ มกรกริรมย์ (2543 : 11) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมไว้หลายระดับตามความหนักเบาของการเกี่ยวข้อง คือ (1) แบบการจัดการคนให้เข้าร่วม โดยคัดเลือกจากตัวแทนของประชาชน ไม่ได้มีการเลือกตั้ง และไม่มีอำนาจอะไร (2) แบบตอบสนองหรือค่อยเป็นค่อยไป ผู้เชี่ยวชาญจากส่วนกลางบอกว่าจะต้องทำอะไร ไม่มีการสะท้อนความเห็นจากประชาชน (3) แบบการขอคำปรึกษาหารือ โดยองค์กรภายนอกที่ระบุปัญหา และกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล และควบคุมการวิเคราะห์ข้อมูล โดยไม่ได้รับฟังความคิดเห็นของประชาชน (4) แบบการร่วมตามหน้าที่หรือภารกิจที่กำหนดให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน ร่วมตัดสินใจ แต่คำตอบสุดท้ายมักกำหนดเอาไว้ล่วงหน้าแล้ว โดยหน่วยงานภายนอก (5) แบบแข็งขัน ร่วมในการวิเคราะห์ และพัฒนาแผนปฏิบัติการ และศักยภาพของกลุ่มองค์กรท้องถิ่น โดยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ใช้วิธีการที่หลากหลายจากหลายสาขา และ (6) แบบสมัครใจทำเอง ประชาชนเป็นผู้คิดริเริ่มได้อย่างอิสระ ประชาชนอาจติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภายนอกมาช่วยแนะนำ โดยยังสามารถควบคุมการจัดการและใช้ทรัพยากรได้

สมเดช สิทธิพงษ์พิทยา (2544) แบ่งระดับการมีส่วนร่วมออกเป็น 6 ระดับ คือ

- 1) การไม่มีส่วนร่วม หมายถึง บุคคลนั้นไม่มีส่วนร่วมเลยหรือโดยถูกบังคับ
- 2) การมีส่วนร่วมน้อยมาก หมายถึง การมีส่วนร่วมที่ไม่ได้เกิดจากความสมัครใจ แต่เข้าร่วมเพื่อมุ่งหวังค่าจ้างหรือรางวัลตอบแทน
- 3) การมีส่วนร่วมน้อย หมายถึง การร่วมรับทราบการดำเนินงานของโครงการพัฒนาต่าง ๆ โดยให้ความร่วมมือและให้การสนับสนุนบ้างบางกรณี
- 4) การมีส่วนร่วมปานกลาง หมายถึง การเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นหรือแสดงปัญหาความต้องการต่อที่ประชุมรวมถึงการถูกสัมภาษณ์

5) การมีส่วนร่วมมาก หมายถึง การเข้าร่วมตัดสินใจ รวมทั้งการดำเนินงาน และประเมินผลโครงการ และ

6) การมีส่วนร่วมในอุดมคติ ซึ่งเกิดขึ้นยากในทางปฏิบัติ โดยยึดหลักเสียงของประชาชน คือกฎหมาย หรือข้อยุติในทุกกรณี

จากทฤษฎีของนักวิชาการ สรุปได้ว่า ระดับการมีส่วนร่วมมี 6 ระดับ คือ ระดับไม่มีส่วนร่วมเลยหรืออาจมีส่วนร่วมด้วยการถูกบังคับ มีส่วนร่วมน้อยมากเพียงเพื่อหวังผลตอบแทน มีส่วนร่วมน้อยโดยให้ความร่วมมือหรือสนับสนุนบางกรณี มีส่วนร่วมปานกลางโดยการร่วมแสดงความคิดเห็นหรือเสนอปัญหาความต้องการ มีส่วนร่วมมากโดยร่วมในการดำเนินงาน และการมีส่วนร่วมในอุดมคติ โดยยึดหลักกฎหมาย

3.6 รูปแบบและลักษณะการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการทำกิจกรรมต่าง ๆ จะต้องมีลักษณะที่สำคัญตามที่นักวิชาการกล่าวถึง ดังนี้

คันฉัตร ตันเสถียร (2537 : 14) ได้กล่าวถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมไว้สรุปได้ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการวางแผน
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน
3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

กมลชัย คีรีศรี (2546 : 21) ได้กล่าวถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบและลักษณะการมีส่วนร่วมข้างต้น จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่แล้วจะมีลักษณะที่ไม่แตกต่างกันมากนัก จะแตกต่างกันบ้างในส่วนข้อยกเว้นที่แยกย่อยลงไป อาจสรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วมได้ 4 ด้านดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

สรุป แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานนั้นมีมาตั้งแต่อดีต ซึ่งจะเห็นได้จากการที่มนุษย์มารวมตัวเป็นกลุ่มก้อนเพื่อร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ในการหาทางที่จะต่อสู้กับภัยธรรมชาติ การตั้งถิ่นฐาน ตลอดจนร่วมกันคิดที่จะพัฒนาการดำรงชีพของกลุ่มของตนให้มีความเป็นอยู่ที่ปลอดภัย และอยู่ดีกินดีขึ้นตามลำดับอย่างต่อเนื่องตลอดมา แสดงให้เห็นว่าการประกอบกิจกรรมใด ๆ ก็ตาม หากมีการร่วมมือกันแล้ว ย่อมประสบความสำเร็จ ดังคำกล่าวที่ว่า หลายหัวดีกว่าหัวเดียว แสดงว่าหลายคนร่วมกันคิดดีกว่าคิดคนเดียว ซึ่งในเรื่องดังกล่าว เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2537 : 182) กล่าวว่า การกระทำกิจกรรมอะไรก็ตาม หากทำโดยลำพังแล้วก็ยากที่จะประสบความสำเร็จ ดังจะเห็นได้จากการทำธุรกิจส่วนตัว อาจมีโอกาสร่วมความสำเร็จได้และพัฒนาได้ยาก ในทางตรงกันข้ามการทำในรูปแบบของห้างหุ้นส่วน บริษัทหรือวิสาหกิจชุมชนก็ตาม โอกาสที่จะเจริญก้าวหน้ามีสูง เพราะทำในรูปแบบของคณะกรรมการในรูปแบบของกลุ่มคน สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า กิจกรรมที่จะเจริญก้าวหน้าได้นั้น คนๆ เดียวไม่สามารถจะทำการกิจกรรมทุกอย่างได้ด้วยตนเอง ทั้งนี้เพราะมีข้อจำกัดทางด้านชีววิทยา ทางด้านเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมเป็นความเกี่ยวข้องในด้านจิตใจ และอารมณ์ของบุคคลที่มีต่อกิจกรรมของกลุ่มเป็นตัวกระตุ้นให้งานสำเร็จได้ตามเป้าหมาย เพราะการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับการเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย (Involvement) การช่วยเหลือและการทำประโยชน์ (Contribution) และการรับผิดชอบ (Responsibility) ดังนั้น ประสิทธิภาพขององค์กรขึ้นอยู่กับพลังที่จะผลักดันให้ภารกิจบรรลุเป้าหมาย

สหกรณ์ ก็เป็นองค์กรที่อีกรูปแบบหนึ่งที่มีความสำคัญกับการมีส่วนร่วมไม่ว่าจะโดยความหมาย คุณค่า อุดมการณ์หรือหลักการสหกรณ์ก็เน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกเป็นประเด็นสำคัญ เพราะความเชื่อร่วมกันที่ว่า การช่วยตนเองและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามหลักการสหกรณ์จะนำไปสู่การกินคืออยู่ดี มีความเป็นธรรมและสันติสุขในสังคม

สหกรณ์กองทุนสวนยางจำกัด เป็นสหกรณ์รูปแบบหนึ่งของสหกรณ์การเกษตรที่เน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกตั้งแต่กระบวนการจัดตั้งสหกรณ์ การวางแผน การดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ และการติดตามประเมินผล ทั้งนี้โดยหวังให้สมาชิกทุกคนรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของสหกรณ์ แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นลูกค้า (Co-owners and Customers) จึงต้องทำหน้าที่เป็นผู้สมทบทุน ผู้ควบคุม และผู้อุดหนุน หรือผู้ให้บริการของสหกรณ์ มิใช่มาเป็นสมาชิกเพียงเพื่อมุ่งหวังได้รับประโยชน์จากสหกรณ์เท่านั้น เพื่อให้สหกรณ์กองทุนสวนยางจำกัด สามารถดำรงอยู่ได้และเป็นทางเลือกของสมาชิกในการขายผลผลิตในราคาที่เป็นธรรมและลดการเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้า

4. กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านควนโกก จำกัด อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง ในครั้งนี้ ต้องการอธิบายถึงบริบทที่เกี่ยวกับชุมชนและสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านควนโกก จำกัด รวมทั้งกระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินการของสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านควนโกก จำกัด ซึ่งส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินการของสหกรณ์สมาชิกสหกรณ์มีทางเลือกในการขายผลผลิตน้ำยางสด มีอำนาจต่อรองด้านราคาที่ยุติธรรม ส่งผลให้ความเป็นอยู่ของสมาชิกสหกรณ์ดีขึ้น จึงได้ดำเนินการวิเคราะห์ในเรื่องต่อไปเพื่อให้ได้ข้อมูลที่แท้จริงเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านควนโกก จำกัด

การศึกษาบริบทที่เกี่ยวกับชุมชนและสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านควนโกก จำกัด เป็นการศึกษาเพื่ออธิบายให้เห็นว่ามีบริบทใดบ้างที่มีผลต่อการดำเนินการของสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านควนโกก จำกัด แบ่งเป็น บริบทเกี่ยวกับชุมชน และบริบทเกี่ยวกับสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านควนโกก จำกัด โดยศึกษาจากความคิดเห็น ความรู้ความเข้าใจเรื่องสหกรณ์ของสมาชิกสหกรณ์ จากเอกสาร รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ระหว่างสหกรณ์กับสมาชิก

การวิเคราะห์กระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินการของสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านควนโกก จำกัด เป็นการวิเคราะห์เพื่ออธิบายให้เห็นถึงกระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินการของสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านควนโกก จำกัด ในปัจจุบันว่ามีกระบวนการอะไรบ้าง แต่ละกระบวนการเป็นอย่างไร โดยวิเคราะห์ผ่านกระบวนการและกิจกรรมที่สหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านควนโกก จำกัด ดำเนินการตั้งแต่เริ่มก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน